

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การสรุปผลการศึกษแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง เป็นการสรุปลักษณะการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์จังหวัด โดยใช้การศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive method) และส่วนที่สองเป็นการสรุปปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์จังหวัด โดยใช้การคำนวณหาจาก Total Factor Productivity: TFP กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา ระหว่างปีพ.ศ.2538-2552

5.1 สรุปผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 สรุปลักษณะการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์จังหวัดพะเยา

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์จังหวัด ระหว่างปีพ.ศ.2538-2552 มีลักษณะที่เพิ่มขึ้นมากในปีพ.ศ.2548 โดยมีอัตราการเจริญเติบโตถึง 10.06% โดยนอกภาคการเกษตร เป็นแรงขับเคลื่อนหลักที่ส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตอย่างมาก ดูได้จากอัตราการเจริญเติบโตในช่วงปีพ.ศ.2547-2548 มีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยถึง 7.20% ต่อปี โดยที่สาขาเกษตรมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยในช่วงปีพ.ศ.2547-2548 อยู่ที่ 3.06% ต่อปี และในปีพ.ศ.2548 ซึ่งเป็นปีที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมีอัตราการเจริญเติบโตมากที่สุด ภาคการเกษตรกลับมีอัตราการเจริญเติบโตเพียง 5.49% อันเนื่องมาจากภาวะราคาน้ำมันและราคาปุ๋ยที่มีราคาสูงขึ้น ซึ่งทั้งน้ำมันและปุ๋ยจัดได้ว่าเป็นค่าใช้จ่ายชั้นกลาง¹ นั้นแสดงได้ว่านอกภาคการเกษตร ถือเป็นแรงขับเคลื่อนหลักที่ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์จังหวัดมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูงขึ้น

ภาคการเกษตร (Agriculture) สามารถแบ่งได้เป็น การเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การป่าไม้ และการประมง ซึ่งลักษณะของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรสามารถสรุปได้ดังนี้ อัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรเฉลี่ย 14 ปี มีอัตราการขยายตัวเพียง 2.45% ต่อปี และผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรมีส่วนเฉลี่ยต่อผลิตภัณฑ์จังหวัดในช่วง 15 ปีเพียง

¹ ค่าใช้จ่ายชั้นกลาง หมายถึง ค่าใช้จ่ายซื้อสินค้าและการบริการมาใช้ในการกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตชนิดใหม่ และใช้หมดสิ้นไปภายใน 1 ปี เช่น ค่าเช่าแม่แลง ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ หรือค่ากิ่งพันธุ์ และค่าน้ำมันเชื้อเพลิง

23.59% ต่อปี โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรมีที่มาจากผลผลิตของสาขาการเกษตรกรรม และสาขาการประมง โดยสาขาการเกษตรมีสัดส่วนถึงร้อยละ 97.21% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตร ที่เหลือ 2.79% เป็นผลผลิตจากสาขาประมง โดยการเกษตรกรรมแบ่งที่สำคัญได้เป็น การปลูกข้าว การปลูกพืชผักไร่ การปลูกพืชผัก การปลูกไม้ผลยืนต้น และการปศุสัตว์

ลักษณะของผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตร (Non-Agriculture) สามารถสรุปได้ดังนี้ อัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 14 ปี มีอัตราการขยายตัวร้อยละ 0.73% ต่อปี และผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตรมีสัดส่วนเฉลี่ยในช่วง 15 ปี อยู่ที่ 76.41% ต่อปี โดยสามารถแบ่งออกเป็นสาขาได้ 15 สาขา โดยสาขาที่มีอิทธิพลอย่างมากในการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์นอกภาคการเกษตร คือ สาขาการขายส่งและการขายปลีก (Wholesale and retail trade) ซึ่งสาขาการขายส่งและการขายปลีกมีการขยายตัวอย่างมากในช่วงปี พ.ศ.2551-2552 โดยมีสัดส่วนเฉลี่ยในช่วง 2 ปี มีสัดส่วนร้อยละ 7.07% ต่อปี ซึ่งในช่วงปีพ.ศ.2538-2550 สาขาการขายส่งและการขายปลีกมีการขยายตัวเฉลี่ยเพียง -2.89% ต่อปี แสดงให้เห็นว่าในช่วงปีพ.ศ.2551-2552 สาขาการขายส่งและการขายปลีกเป็นสาขาหลักในการขับเคลื่อนการขยายตัวของผลิตภัณฑ์นอกภาคการเกษตร และถ้าพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตสาขาการขายส่งและการขายปลีกมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูงมากในปีพ.ศ.2552 โดยมีอัตราการเจริญเติบโตมากถึง 7.58% และส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตรมีการเจริญเติบโต 2.01%

สรุปผลิตภัณฑ์จังหวัดพะเยามีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยตั้งแต่ปีพ.ศ.2539-2552 มีอัตราการขยายตัว 1.04% ต่อปี โดยนอกภาคการเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด โดยภาคการเกษตรมีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์จังหวัดเฉลี่ยตั้งแต่ปีพ.ศ.2538-2552 ถึง 76.38% ต่อปี และในปีพ.ศ.2548 ซึ่งถือเป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมีอัตราการขยายตัวอย่างมาก โดยมีแรงขับเคลื่อนหลักจากการขายส่งและการขายปลีก

ส่วนที่ 2 สรุปผลผลิตภาพปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์จังหวัดพะเยา

ผลจากการศึกษาผลผลิตภาพปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์จังหวัดพะเยา สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งจังหวัด พบว่าอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในช่วงปีพ.ศ.2539-2543 ซึ่งถือเป็นช่วงวิกฤติการณ์ตกต่ำทางเศรษฐกิจ

ครั้งสำคัญของประเทศไทยนั้น เศรษฐกิจจังหวัดพะเยามีการหดตัวเท่ากับ 0.015% ต่อปี ซึ่งพบว่า ปัจจัยสนับสนุนจากทุน มีบทบาทมากที่สุด โดยปีที่มีอัตราการสนับสนุนจากปัจจัยจากทุนมากที่สุดคือปี พ.ศ.2543 โดยมีค่าเท่ากับ 0.178% เป็นผลมาจากการลงทุนภาคเอกชน มีการปรับตัวดีขึ้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการส่งออก มีการขยายกำลังการผลิตตอบสนองความต้องการของต่างประเทศ แต่โครงการลงทุนยังมีไม่มาก และเป็นที่น่าสังเกตว่านักลงทุนชาวไทยเริ่มสนใจขอรับการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมเบาประเภทตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดและเจียรระโนอัญมณี และปัจจัยสนับสนุนจากทุน มีค่าเฉลี่ยในช่วงปีพ.ศ.2539-2543 อยู่ที่ 0.046% ต่อปี ส่วนปัจจัยสนับสนุนจากแรงงาน ผลผลิตการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) และปัจจัยสนับสนุนจากที่ดิน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ -0.007% ต่อปี -0.024% ต่อปี และ -0.036% ต่อปี ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ปัจจัยสนับสนุนจากทุน เป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัด ส่วนปัจจัยแรงงาน TFP และที่ดิน ไม่ได้มีส่วนผลักดันให้เกิดมูลค่าเพิ่มในระบบเศรษฐกิจ และช่วงหลังจากวิกฤตการณ์ตกต่ำทางเศรษฐกิจในช่วงปีพ.ศ.2544-2552 เป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยอยู่ที่ 0.026% ต่อปี พบว่าปัจจัยที่มีบทบาทในการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากที่สุดได้แก่ ผลผลิตการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) โดยเฉพาะในปีพ.ศ. 2545 ที่มีอัตราการสนับสนุนที่สูง ซึ่งในขณะนั้นทางรัฐบาลได้มีการสนับสนุนพัฒนาจังหวัดพะเยา โดยกรมดีแก้ไขปรับปรุงประสิทธิภาพแหล่งน้ำเดิมเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และจัดเตรียมและศึกษาปรับปรุงโครงข่ายถนนจากอำเภอดอกคำใต้ จุน เชียงคำ เชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจชายแดนเชียงแสน โดย TFP มีค่าเฉลี่ยในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจอยู่ที่ 0.015% ต่อปี รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากแรงงาน ที่ดิน และทุน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.007% ต่อปี 0.004% ต่อปี และ 0.000% ต่อปี ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจทั้งจังหวัดภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจเป็นผลมาจากประสิทธิภาพในการผลิต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการพัฒนาต่างๆ รวมถึงปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจคือ ปัจจัยทุน แรงงาน และที่ดิน

สรุปได้ว่า ในช่วงวิกฤตการณ์ตกต่ำทางเศรษฐกิจ มีเพียงปัจจัยสนับสนุนจากทุนอย่างเดียวที่มีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมีอัตราการขยายตัว และยังมีบทบาทไม่มากเพียงพอ จะเห็นได้จากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดยังมีอัตราการขยายตัวติดลบอยู่ในช่วง

วิกฤตเศรษฐกิจ หลังจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมีอัตราการขยายตัวค่อยๆเพิ่มขึ้น พบว่าผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) มีบทบาทสำคัญอย่างมาก และยังได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยทุน แรงงาน และที่ดินในการสนับสนุนให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมีอัตราการขยายตัวที่สูงขึ้น

ปัจจัยที่มีบทบาทในการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคการเกษตร ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ปีพ.ศ. 2539-2543 ภาวะเศรษฐกิจภาคการเกษตรมีการขยายตัวเฉลี่ย 3.521 % ต่อปี เป็นผลมาจากการขยายตัวของผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) ซึ่งมีบทบาทมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.022% ต่อปี นั่นคือการมีประสิทธิภาพการผลิต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการพัฒนาต่างๆ โดยในปีพ.ศ.2543 ทางรัฐบาลได้มีการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการตลาดทางการเกษตร อันเนื่องมาจากราคาลิ้นจี่ตกต่ำในช่วงผลผลิตออกมามาก ซึ่งลิ้นจี่เป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัดพะเยา โดยให้มีการเชื่อมโยงตกลงซื้อขายผลผลิตลิ้นจี่โดยตรงระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับโรงงานผลไม้กระป๋อง เพื่อให้เกษตรกรได้รับราคาที่สูงขึ้น และส่งเสริมให้มีการกระจายผลผลิตออกสู่ตลาดผู้บริโภคภายในประเทศ รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากทุนทางการเกษตร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.017% ส่วนปัจจัยสนับสนุนจากแรงงานและที่ดินทางการเกษตร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ -0.003% ต่อปี เท่ากัน ดังนั้น ปัจจัยแรงงาน และที่ดินทางการเกษตรไม่ได้มีส่วนผลักดันให้เกิดมูลค่าเพิ่มในระบบเศรษฐกิจในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ และช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ เศรษฐกิจภาคการเกษตรมีการขยายตัวเฉลี่ย 1.854% ต่อปี ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยสนับสนุนจากทุนทางการเกษตรมากที่สุดถึง 0.019% ต่อปี โดยแหล่งเงินทุนทางการเกษตรที่สำคัญของเกษตรกรจังหวัดพะเยาคือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากที่ดิน และแรงงานทางการเกษตร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.007% ต่อปี และ 0.000% ต่อปี ตามลำดับ ในขณะที่ผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) ไม่ได้มีบทบาทในการขยายตัวทางเศรษฐกิจภาคการเกษตร

สรุปในช่วงวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2542-2543 ปัจจัยสนับสนุนผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม และปัจจัยสนับสนุนจากทุนทางการเกษตร มีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรมีอัตราการขยายตัวสูงขึ้น ส่วนในช่วงปีพ.ศ. 2544-2552 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยอยู่ที่ 1.854% ต่อปี โดยปัจจัย

ที่มีบทบาทในการสนับสนุนมากที่สุดคือ ปัจจัยสนับสนุนจากทุน รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากที่ดิน และแรงงานทางการเกษตร

ปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรในช่วงปี พ.ศ.2539-2543 ซึ่งถือเป็นช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ เศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรหดตัวเฉลี่ย 3.415% ต่อปี พบว่าปัจจัยสนับสนุนจากทุนนอกภาคการเกษตร มีบทบาทมากที่สุด โดยมีอัตราการสนับสนุนเฉลี่ยอยู่ที่ 0.055% ต่อปี เห็นได้ชัดในปีพ.ศ.2543 โดยการใช้จ่ายภาคเอกชนมีแนวโน้มดีขึ้น เห็นได้จากการลงทุนและการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่เพิ่มขึ้นทั้งจำนวนรายและจำนวนเงินลงทุน 15.4% และ 70.2% ตามลำดับ ที่น่าสนใจได้แก่ โรงงานผลิตคอนกรีต โรงสีข้าว โรงงานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากแรงงานนอกภาคการเกษตร โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.020% ต่อปี ส่วนผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิต (TFP) และที่ดิน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ -0.041% ต่อปี และ -0.072% ต่อปี ตามลำดับ แสดงถึงการขาดประสิทธิภาพในการผลิต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการพัฒนาต่างๆ แต่หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตรมีอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับที่สูง โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยอยู่ที่ 3.029% ต่อปี พบว่าปัจจัยที่มีบทบาทในการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากที่สุดได้แก่ ผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) โดยโครงการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลเช่น โครงการฝึกอบรมพัฒนาออกแบบและแปรรูปผ้าทอไทลื้อ อำเภอเชียงคำ และโครงการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนระดับพื้นฐาน พัฒนาท่องเที่ยว อำเภอดอกคำใต้ ในปีพ.ศ.2549 โดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพะเยา โดยมีบทบาทในการสนับสนุนมากถึง 0.026% ต่อปี แสดงถึงการมีประสิทธิภาพการผลิต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการพัฒนาต่างๆ รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากแรงงานนอกภาคการเกษตร และที่ดินทางการเกษตร โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.012% ต่อปี และ 0.003% ต่อปี ตามลำดับ ส่วนปัจจัยสนับสนุนจากแรงงานไม่มีส่วนในการผลักดันการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร

สรุปได้ว่า ในช่วงวิกฤตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2543 ปัจจัยสนับสนุนจากทุนนอกภาคการเกษตรมีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตรมีอัตราการขยายตัวดีดลไม่มาก และหลังจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคการเกษตรมีอัตราขยายตัวอยู่ในระดับที่สูง พบว่าปัจจัยที่มีบทบาทในการขยายตัวทาง

เศรษฐกิจได้แก่ ผลิภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2544 และ 2550 ที่มีอัตราการสนับสนุนที่สูง

ตารางที่ 5.1 สรุปปัจจัยการผลิตที่มีบทบาทในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จำแนกตามช่วงเวลา การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และภาคเศรษฐกิจ

ภาคเศรษฐกิจ	แหล่งที่มาของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	
	ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ	หลังวิกฤตเศรษฐกิจ
ภาพรวมเศรษฐกิจ จังหวัดพะเยา	1. ทุน	1. TFP 2. แรงงาน 3. ที่ดิน 4. ทุน
เศรษฐกิจภาคการเกษตร	1. TFP 2. ทุนทางการเกษตร	1. ทุนทางการเกษตร 2. ที่ดินทางการเกษตร 3. แรงงานทางการเกษตร
เศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร	1. ทุนนอกภาคการเกษตร 2. แรงงานนอกภาคการเกษตร	1. TFP 2. แรงงานนอกภาคการเกษตร 3. ที่ดินนอกภาคการเกษตร

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพัฒนาจังหวัด เพื่อให้มีการเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาวนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของผลิภาพการผลิตของปัจจัยทุน ควบคู่กับการขยายผลิภาพการผลิตของปัจจัยแรงงาน ที่ดิน และผลิภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) ในระยะยาว ซึ่งจากการศึกษาผลิภาพปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดพะเยา พบว่าในช่วงปีพ.ศ.2539-2552 มีการขยายตัวของผลิภาพการผลิตของปัจจัยทุน เป็นปัจจัยสนับสนุนหลัก และมีบทบาทอย่างมากในการสนับสนุนอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัด รองมาคือปัจจัยสนับสนุนจากแรงงาน ในขณะที่ปัจจัยสนับสนุนจากที่ดินจะมี

บทบาทในภาคการเกษตรมากกว่า และปัจจัยผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตโดยรวม (TFP) ไม่ค่อยมีบทบาทในการส่งเสริมการสนับสนุนอัตราการเจริญเติบโต

โดยในการพัฒนาจังหวัด ควรสนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่มของฐานการผลิตที่มีความหลากหลาย คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อคงความเป็นฐานเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน รวมถึงยกระดับการค้าและบริการให้ได้มาตรฐาน ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสตลาด เน้นการพัฒนานุเคราะห์ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อีกทั้งพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญและเมืองชายแดนเพื่อรองรับการเชื่อมโยงในระดับนานาชาติ อีกทั้งบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์อย่างสมดุลรวมทั้งเตรียมการป้องกันและรับมือกับภัยธรรมชาติ

ในการพัฒนาทางการเกษตรนั้น สินค้าเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัด และอุตสาหกรรมแปรรูปเกษตร มีแนวโน้มขยายตัวสูง ควรสนับสนุนการทำเกษตรยั่งยืนอย่างครบวงจร โดยให้มีการขยายพื้นที่ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่ใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี การพัฒนาให้ความรู้กับเกษตรกรในการสารอินทรีย์แทนสารเคมี การตรวจสอบ/รับรองคุณภาพ และเสริมสร้างขีดความสามารถทางการตลาด โดยจังหวัดพะเยานั้นทำเกษตรผสมผสาน และเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพ และโอกาสทางการตลาด โดยส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ศึกษาวิจัยตลาด รวมทั้งส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาต่อยอดในผลิตภัณฑ์ อาทิ ลำไย พืชผัก สมุนไพร ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว

ในการพัฒนาภาคนอกการเกษตร ควรมีการสนับสนุนอุตสาหกรรมบริการใหม่ที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะหัตถอุตสาหกรรม และธุรกิจบริการสุขภาพ โดยสนับสนุนการพัฒนาโครงข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ ศึกษาวิจัยต่อยอดและออกแบบผลิตภัณฑ์ พัฒนาความรู้ทางการปฏิบัติการเพื่อรองรับการขยายอุตสาหกรรมและบริการ อีกทั้งพัฒนาปัจจัยสนับสนุนธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการ โดยส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มธุรกิจ (Cluster) และสนับสนุนการจัดตั้ง/ขยายเขตประกอบอุตสาหกรรมในจังหวัด รวมทั้งสนับสนุนการศึกษาวิจัยพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ

และในช่วงปีพ.ศ.2544-2552 เป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์จังหวัดมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างมาก จะเห็นได้ว่าปัจจัยสนับสนุนจากแรงงานเริ่มมีบทบาทในการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะใน

ภาค และภาคนอกการเกษตร แต่ปัจจัยหลักในการสนับสนุนคือทุน ที่มีส่วนสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง เพราะปัจจัยสนับสนุนจากทุน ยังมีค่าเป็นบวกส่วนมาก และที่น่าสังเกตคือบทบาทของปัจจัยสนับสนุนจากแรงงานในภาคการเกษตร และภาคนอกการเกษตรที่มีลักษณะกว้างตัวอย่างชัดเจน ดังนั้นเราต้องให้ความสำคัญที่ต้องเร่งพัฒนาคุณภาพ ปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพของแรงงาน เพื่อให้ผลผลิตการผลิตของปัจจัยแรงงานมีประสิทธิภาพ และมีบทบาทในการสนับสนุนการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จึงควรมีนโยบายจากภาครัฐในการส่งเสริมการพัฒนาปรับปรุงผลผลิตภาพ และประสิทธิภาพแรงงาน โดยอาจใช้การจัดการศึกษาซึ่งจะเป็นการพัฒนาคุณภาพแรงงานในระยะยาว ประกอบกับการจัดการด้านสาธารณสุขเพื่อที่แรงงานจะได้มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ตลอดจนระบบการจัดการจ่ายสวัสดิการแรงงาน และอื่นๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานโดยรวมให้ดียิ่งขึ้น

ในส่วนของปัจจัยสนับสนุนจากที่ดินนั้น ในภาคการเกษตร ปัจจัยสนับสนุนจากที่ดินจะมีบทบาทมากกว่าในภาคนอกการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการผลิตของภาคการเกษตร ที่ต้องพึ่งพิงที่ดินเป็นสำคัญในการผลิต

ในการศึกษารุ่นนี้เป็นการศึกษาระดับจังหวัด โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาด้านข้อมูล ดังนั้น ควรมีหน่วยงานของรัฐในระดับจังหวัดที่รวบรวมข้อมูลทางเศรษฐกิจ และข้อมูลต่างๆอย่างจริงจังเพื่อสร้างเป็นมาตรฐานและระดับเดียวกันกับระดับประเทศ เพื่อการศึกษาและวิจัยระดับจังหวัดซึ่งเป็นรากฐานของระดับประเทศจะได้มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยสนับสนุนจากที่ดิน มีส่วนในการสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจในภาคการเกษตร ดังนั้นควรมีนโยบายการพัฒนาประสิทธิภาพการใช้ที่ดิน ปรับปรุงการใช้ที่ดินในภาคการเกษตร เพื่อส่งเสริมให้เศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคการเกษตรซึ่งเป็นการผลิตหลักของจังหวัด มีการเจริญเติบโตสูงมากขึ้น

5.3 ข้อจำกัดในการศึกษาและข้อเสนอแนะ

1. การศึกษารุ่นนี้ยังพบประเด็นที่น่าสนใจในหลายเรื่อง โดยเฉพาะภาคการเกษตร มีการเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกอย่างมาก ดังนั้นในการศึกษารุ่นต่อไปควรมีการศึกษาถึงสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูก

2. การศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดทางด้านข้อมูลการลงทุนในรายภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร เนื่องจากเป็นข้อมูลในระดับจังหวัด จึงมีข้อมูลย้อนหลังไม่มากและไม่มีการจัดเก็บข้อมูลการลงทุนเป็นรายภาคเศรษฐกิจ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อให้การประมาณค่ามีความแม่นยำน้อยลง สำหรับการศึกษานอนาคตรควรเพิ่มระยะเวลาในการศึกษาให้มากขึ้น เพื่อความแม่นยำของผลวิเคราะห์

3. การศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดทางด้านข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด โดยใช้ข้อมูลแบบทางอ้อม (Top down) แทนที่จะใช้ข้อมูลแบบทางตรง (Bottom up) ที่สามารถใช้อธิบายสภาวะทางเศรษฐกิจระดับจังหวัดได้แม่นยำกว่า เนื่องจาก การจัดทำข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแบบทางตรง (Bottom up) ของจังหวัดพะเยา เพิ่งเริ่มจัดทำในปีพ.ศ.2550 ทำให้การนำมาใช้คำนวณทางเศรษฐกิจมีจำนวนค่าสังเกตน้อยมากไปอีก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแบบทางอ้อม (Top down) แทน

4. การศึกษาในครั้งนี้ยังพบว่า สาขาอุตสาหกรรมมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมาก และส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมทั้งจังหวัดมีการขยายตัวที่ดีขึ้น ดังนั้นในการศึกษารั้งต่อไปควรทำการศึกษาดังปัจจัยการลงทุนของโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมการลงทุนในสาขาอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น